

[https://doi.org/10.31891/2307-5740-2022-312-6\(1\)-15](https://doi.org/10.31891/2307-5740-2022-312-6(1)-15)

УДК: 331.5

Сергій МОРОЗ

Хмельницький національний університет
<https://orcid.org/0000-0003-0068-2163>

БЕЗРОБІТТЯ В УКРАЇНІ: ВИКЛИКИ СУЧАСНОСТІ

Стаття присвячена проблемі безробіття в Україні, дано визначення сутності безробіття згідно українського законодавства. Коротко охарактеризовано теорії безробіття. На основі статистичних даних Державної служби зайнятості проаналізовано чисельність безробіття та його динаміку у 2022 році, вказано на невідповідність між фактичною кількістю безробітних та зареєстрованою. Проаналізовано кількість безробітних в розрізі видів економічної діяльності. На основі аналізу офіційних даних відмічено зниження чисельності безробітних в Україні.

Проведено аналіз попиту пропозиції на робочій силі, для чого співставили кількість вакансій та чисельності безробітних станом на 1 листопада 2022 року. Відмічено наявність суттєвого дисбалансу між попитом та пропозицією робочої сили.

Ключові слова: безробіття в Україні; зайнятість; міграція; трудові мігранти; попит, пропозиція робочої сили; теорія безробіття; вакансія, резюме, дисбаланс на ринку; надлишок пропозиції праці; заробітна плата.

Sergiy MOROZ

Khmelnitskyi National University

UNEMPLOYMENT IN UKRAINE: CONTEMPORARY CHALLENGES

The article is devoted to the problem of unemployment in Ukraine. The essence of unemployment according to Ukrainian legislation has been defined. The theories of unemployment have been briefly described. Based on the statistical data of the State Employment Service, the number of unemployment and its dynamics in 2022 has been analyzed. The discrepancy between the actual number of unemployed and the registered number have been indicated. The number of unemployed has been analyzed in terms of types of economic activity. Based on the analysis of official data, a decrease in the number of unemployed in Ukraine has been noted.

Analysis of the demand and supply of labor force have been conducted. With this aim the number of vacancies and the number of unemployed as of November 1, 2022 have been compared. The presence of a significant imbalance between the demand and the supply of labor force has been noted. Thus, it has been investigated that 7 officially registered unemployed are applying for one job.

Key words: unemployment in Ukraine; employment; migration; labor migrants; labor supply and demand; theory of unemployment; vacancy, CV, market imbalance; excess supply of labor; salary.

Постановка проблеми у загальному вигляді

та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями

Безробіття є невід'ємною складовою ринкової економіки, одним із негативних наслідків самої природи ринку, результатом дії його головного закону – попиту і пропозиції. Усі країни світу прикладають багато зусиль для подолання даного явища, але жодній ще не вдалося ліквідувати його повністю. Тому безробіття є центральною соціальною проблемою сучасного суспільства.

І хоча можна знайти певні позитивні моменти безробіття (конкуренція, що змушує роботодавців збільшувати зарплату та покращувати умови праці у боротьбі за кращих працівників, а найманих працівників підвищувати свої особистісні та професійні характеристики у боротьбі за кращі робочі місця), воно значною мірою має негативний вплив на всі сторони життя суспільства: спричиняє соціальну нестабільність; посилення соціальної диференціації; загострення криміногенної ситуації; падіння трудової активності; скорочення податкових надходжень; зменшення ВВП; падіння життєвого рівня населення; зростання витрат на допомогу безробітним.

Формулювання цілей статті

Мета статті полягає у дослідженні оцінки стану безробіття в Україні, спричиненого війною.

Аналіз останніх досліджень та публікацій

У працях Ф. Кене, Т. Мальтуса, К. Маркса, Д. Рікардо, А. Сміта, М. Фрідмена проаналізовано основні причини та підходи до вирішення проблем безробіття. Серед вітчизняних науковців, які зробили свій внесок у дослідження даної тематики, необхідно відмітити А. Бабаскіна, Я. Безуглу, П. Василенко, В. Венедиктова, С. Дріжчана, Г. Кондратьєва, О. Магницьку та ін. У зв'язку з тим, що дане питання для України є надзвичайно актуальним, воно потребує подальшого дослідження та вивчення.

Виклад результатів дослідження

Безробіття – це соціально-економічне явище, за якого частина робочої сили (економічно активне населення) не зайнята у сфері економіки. Тобто у реальному житті безробіття виступає як перевищення

пропозиції робочої сили над попитом. В Україні вперше у 1991 році з прийняттям Закону «Про зайнятість населення» безробіття визначається законодавчо. Згідно з нашим законодавством, безробітними вважаються люди працездатного віку, які втратили роботу з незалежних від них причин, не мають заробітку, а також ті громадяни, що виходять вперше на ринок праці, зареєстровані в центрах зайнятості, шукають роботу і здатні приступити до праці [1].

Сучасній науковій думці відомі наступні теорії виникнення безробіття:

Кейнсіанська теорія безробіття, згідно з якою зайнятість залежить від сукупної пропозиції, схильності до споживання й обсягу інвестицій, нестачі сукупного попиту на товари завдяки дії «психологічного закону збереження».

Марксистською теорією пояснюють безробіття дією економічних законів нагромадження капіталу, зростання його органічної будови, економічного закону народонаселення. Нагромадження капіталу в умовах зростання його органічної будови веде до відносного скорочення попиту на робочу силу порівняно з попитом на машини і обладнання – стосовно потреб капіталу в самозростанні.

Сучасні теорії безробіття. Дія природних демографічних законів і абсолютного перенаселення – мальтузіанська теорія. Високий рівень зарплати веде до безробіття і навпаки (ліберальна школа). Розвиток НТП, технологій – «технологічні теорії». Конкуренція на ринку праці, порушення рівноваги між попитом і пропозицією на робочу силу – неокласична теорія. Циклічні коливання виробництва і безробіття як природний прояв саморегулювання ринку.

Проте, походження безробіття в Україні в достатній мірі не пояснює жодна з наведених теорій, оскільки безробіття спричинено найбільшою війною XXI століття. Війна руйнує ринок праці України. Бойові дії тривають там, де було зайнято 10 мільйонів працівників. Попит на робочу силу різко зменшився через неможливість працювати у зонах бойових дій, зниження попиту на товари та послуги, проблеми з логістикою та невизначеністю щодо майбутнього.

Згідно з результатами онлайн-опитування на сайті Work.ua серед роботодавців, майже 29% компаній тимчасово не працюють або повністю зупинили свою роботу. При цьому трохи більше ніж 61,5% бізнесів продовжують працювати у своїх містах, а майже 10% евакуювали підприємства.

У зв'язку із військовими діями, у поточному році Державна служба статистики України не має можливості проводити відповідні обстеження. Тому, показники щодо зайнятості та безробіття населення (за методологією МОП) за 2021 рік є останніми опублікованими даними.

Кількість безробітного населення (за методологією МОП) у 2021 році становила 1,7 млн осіб, зокрема 842 тис. жінок та 870 тис. чоловіків. Рівень безробіття населення (за методологією МОП) становив 9,9% робочої сили, серед жінок – 10,2%, чоловіків – 9,6%. Серед молоді віком до 25 років рівень безробіття був майже удвічі більшим – 19,1%. У середньому по країнах Євросоюзу, у 2021 році рівень безробіття становив 7,0%, зокрема серед молоді у віці до 25 років – 16,6%. За даними обстежень щодо пошуку роботи безробітними, найчастіше вони звертаються за допомогою у працевлаштуванні до Державної служби зайнятості (40% всіх безробітних).

За даними Міністерства економіки України фактична кількість безробітних в Україні на кінець листопада становить майже 2,6 мільйонів громадян, а рівень безробіття сягнув рекордних 35% [4].

Проте у Державній службі зайнятості офіційно зареєстровано лише 239 тисяч безробітних. Тобто реальних безробітних в Україні у 12 разів більше, ніж зареєстрованих.

Таблиця 1

Кількість зареєстрованих безробітних в Україні в 2022 році (кільк. населення тис. осіб) [2]

2022 рік	Зареєстрованих безробітних	Приріст безробітних до січня 2022 року
Січень	315,4	100,0
Лютий	313,8	99,5
Березень	286,9	91,0
Квітень	283,4	89,9
Травень	311	98,6
Червень	316,4	100,3
Липень	296,7	94,1
Серпень	278,6	88,3
Вересень	260,5	82,6
Жовтень	239,1	75,8

Фактична чисельність безробітних відносно січня 2022 року скоротилась на 76,3 тис. осіб, що у відносному виразі склало 24,2%. Вищий за січневий рівень безробіття зафіксовано лише у червні 2022 року – 316,4 тис. осіб, що становило 100,3%. Таким чином, згідно із офіційною статистикою, чисельність безробітного населення значно нижча довоєнного рівня і має стійку тенденцію до скорочення. До прикладу, у жовтні місяці Державною службою зайнятості зафіксовано найменшу кількість безробітного населення – 239,1 тис. осіб.

У контексті вивчення проблеми безробіття, вважаємо за необхідне дослідити проблему запланованого масового вивільнення працівників. Упродовж січня-жовтня 2022 року роботодавцями було

подано Державній службі зайнятості інформацію про заплановане масове вивільнення 75,5 тис. працівників (у січні-жовтні 2021 року – 199,4 тис. осіб). За регіонами: найбільша кількість попереджених про заплановане масове вивільнення у Харківській (6,4 тис.), Дніпропетровській (6,2 тис.), Полтавській (4,8 тис.), Львівській (4,4 тис.), Житомирській (4,0 тис.) областях та у м. Києві (5,5 тис.).

Таблиця 2

Інформація щодо запланованого масового вивільнення працівників (за регіонами) [3]

Адміністративна одиниця	Січень-жовтень 2021 року	Січень-жовтень 2022 року	Зміна значення	
			%	+ (-)
Україна	199412	75536	37,9	-123876
Вінницька	12399	3474	28,0	-8925
Волинська	5458	776	14,2	-4682
Дніпропетровська	10934	6207	56,8	-4727
Донецька	9036	2360	26,1	-6676
Житомирська	10431	4025	38,6	-6406
Закарпатська	4924	1390	28,2	-3534
Запорізька	6138	2079	33,9	-4059
Івано-Франківська	7530	3239	43,0	-4291
Київська	5978	1541	25,8	-4437
Кіровоградська	9414	3495	37,1	-5919
Луганська	8670	2771	32,0	-5899
Львівська	11295	4354	38,5	-6941
Миколаївська	4690	1493	31,8	-3197
Одеська	8710	1606	18,4	-7104
Полтавська	8285	4756	57,4	-3529
Рівненська	6987	1272	18,2	-5715
Сумська	5855	2617	44,7	-3238
Тернопільська	6622	2212	33,4	-4410
Харківська	14925	6448	43,2	-8477
Херсонська	6757	1321	19,6	-5436
Хмельницька	6247	3323	53,2	-2924
Черкаська	6757	3582	53,0	-3175
Чернівецька	3861	1906	49,4	-1955
Чернігівська	10285	3820	37,1	-6465
м. Київ	7224	5469	75,7	-1755

За видами економічної діяльності: із загальної кількості попереджених про масове вивільнення 24% становили працівники державного управління й оборони, обов'язкового соціального страхування, 19% працівники охорони здоров'я та надання соціальної допомоги, 13% працівники освіти, 13% працівники переробної промисловості. За професійними групами: серед працівників, попереджених про вивільнення, 55% становлять керівники, професіонали та фахівці.

Проаналізуємо кількість безробітних в розрізі галузей діяльності, для чого сформуємо аналітичну таблицю 3.

У січні-жовтні 2022 року послугами Державної служби зайнятості скористалися 809 тис. зареєстрованих безробітних, що на 23% менше, ніж у відповідному періоді минулого року. За видами економічної діяльності, серед безробітних, які мали професійний досвід, 21% раніше працювали в оптовій та роздрібній торгівлі; 15% – на підприємствах переробної промисловості; 15% – у сільському господарстві; 14% – у державному управлінні й соціальному страхуванні.

За професійними групами, серед зареєстрованих безробітних переважають працівники сфери торгівлі та послуг (17%); робітники з обслуговування, експлуатації устаткування (17%); службовці та керівники (13%); представники найпростіших професій (13%); фахівці (11%); професіонали (10%); кваліфіковані робітники з інструментом (9%).

Станом на 1 листопада 2022 року послуги Державної служби зайнятості отримували 239 тис. зареєстрованих безробітних, що на 8% менше, ніж станом на відповідну дату минулого року. За статтю: у загальній кількості зареєстрованих безробітних, чоловіки становили – 80 тис. осіб (або 33%), жінки – 159 тис. осіб (або 67%). За віковими групами: 24% зареєстрованих безробітних були у віці до 35 років; 29% – у віці від 35 до 44 років; 28% – у віці від 45 до 55 років; 19% – понад 55 років. За освітою: 48% зареєстрованих безробітних мали вищу освіту, 34% – професійно-технічну, 18% – загальну середню освіту.

Ринок праці наразі стабілізувався на низькому рівні. Безробіття ще довго залишатиметься високим через ефекти війни та значні структурні диспропорції.

Попри певне позбавлення економічної активності, більшість підприємств працюють на неповну потужність. Зменшення обсягів випуску продукції, зниження доходів підприємств, а також очікування триваліших воєнних дій стримують підприємства у своїх планах нарощування штату працівників, про що свідчать дані сайтів пошуку роботи.

Таблиця 3

Кількість осіб, які мали статус безробітного (за видами економічної діяльності підприємств, на яких вони раніше працювали) [3]

Вид економічної діяльності	Січень-жовтень 2021 року	Січень-жовтень 2022 року	Темпи зростання	Станом на 01.11.2021 року	Станом на 01.11.2022 року	Темпи зростання
Усього	1048915	809261	77,2	260668	239112	91,7
Особи, які раніше працювали	905102	707525	78,2	233432	214205	91,8
<i>з них: за видами економічної діяльності:</i>						
Сільське, лісове та рибне господарство	139840	102928	73,6	20332	21241	104,5
Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	9813	8352	85,1	2407	2794	116,1
Переробна промисловість	128548	105323	81,9	28927	35112	121,4
Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	22016	16368	74,3	5824	5649	97
Водопостачання; каналізація, поводження з відходами	8332	6867	82,4	2635	2303	87,4
Будівництво	27400	27003	98,6	5410	8382	154,9
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	163778	144832	88,4	40567	48700	120
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	46684	39846	85,4	12062	14008	116,1
Тимчасове розміщування й організація харчування	27635	19232	69,6	4906	6278	128
Інформація та телекомунікації	12956	9982	77	3334	3107	93,2
Фінансова та страхова діяльність	21694	19105	88,1	6771	6483	95,7
Операції з нерухомим майном	8240	6482	78,7	1973	2227	112,9
Професійна, наукова та технічна діяльність	18336	15959	87	4999	5293	105,9
Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	23471	18295	77,9	5674	6040	106,5
Державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування	154223	97492	63,2	59937	24772	41,3
Освіта	27898	24178	86,7	9215	7756	84,2
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	49966	35049	70,1	14490	10833	74,8
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	5762	4549	78,9	1737	1346	77,5
Надання інших видів послуг	8510	5683	66,8	2232	1881	84,3

Рекордне число вакансій на сайті Work.ua було 30 вересня 2021 року – 119615. 3 вересня до кінця 2021 року воно зменшувалося. На початку 2022-го року було розміщено 69835 вакансій. 23 лютого було розміщено 99392 вакансії, станом на 24 лютого 2021-го року – 76708 вакансій.

Найменша кількість вакансій близько чотирьох тисяч була 7 березня, після чого почалася позитивна динаміка і 30 березня 2022 року на сайті було вже 9415 вакансій.

Таблиця 4

Кількість вакансій та кількість безробітних станом на 1 листопада 2022 року (за видами економічної діяльності) [3]

Вид економічної діяльності	Кількість вакансій, одиниць	Кількість безробітних, осіб	Кількість претендентів на 1 вакансію, осіб
Усього	32284	239112	7
Особи, які раніше працювали	-	214205	-
<i>з них: за видами економічної діяльності:</i>			
Сільське, лісове та рибне господарство	1345	21241	16
Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	615	2794	5
Переробна промисловість	5919	35112	6
Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	2761	5649	2
Водопостачання; каналізація, поводження з відходами	663	2303	3
Будівництво	717	8382	12
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	4268	48700	11
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	2255	14008	6
Тимчасове розміщування й організація харчування	733	6278	9
Інформація та телекомунікації	186	3107	17
Фінансова та страхова діяльність	87	6483	75
Операції з нерухомим майном	209	2227	11
Професійна, наукова та технічна діяльність	598	5293	9
Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	1199	6040	5
Державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування	2382	24772	10
Освіта	4976	7756	2
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	2811	10833	4
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	296	1346	5
Надання інших видів послуг	264	1881	7

Упродовж тижня з 16 до 22 лютого на сайті Work.ua було розміщено 21976 нових вакансій, а з 23 лютого до 1 березня – 4211, тобто у п'ять разів менше. З 2 до 8 березня ситуація була ще гіршою – 1538 нових вакансій. Це був абсолютний мінімум. Після чого почалося зростання і в останній тиждень березня на сайті з'явилося 4399 нових пропозицій від роботодавців.

Із початком війни загальна кількість вакансій зменшилася у 25 разів у порівнянні з довоєнною і у 19 разів у порівнянні з минулим роком. Щодо нових вакансій то максимальне падіння було у 14,3 рази у порівнянні з довоєнним періодом.

Суттєвим залишається дисбаланс між попитом та пропозицією робочої сили. Станом на 1 листопада 2022 року в Державній службі зайнятості було 32284 вакансій (торік на цю дату їх було 61 тисяча). Тобто на одне робоче місце претендують 7 офіційно зареєстрованих безробітних. Найвищий рівень конкуренції за робоче місце в галузі оптової та роздрібною торгівлі; ремонту автотранспортних засобів і мотоциклів – 75 претендентів на одну вакансію. У галузі інформації та телекомунікації 17 претендентів на одне робоче місце, в сільському, лісовому та рибному господарстві таких 16, у будівництві 12, у торгівлі та сфері нерухомості 11, в сфері державного управління 10.

Найнижчий рівень конкуренції за робоче місце спостерігається в галузі освіти та постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря – 2 претендента на одне вакантне місце. У галузі водопостачання; каналізації, поводження з відходами таких претендентів 3, охорони здоров'я та надання соціальної допомоги - 4 особи на вакантне місце.

Таблиця 5

**Кількість вакансій, зареєстрованих у
Державній службі зайнятості (за видами економічної діяльності) [3]**

Вид економічної діяльності	Січень-жовтень 2021 р.	Січень-жовтень 2022 р.	Темпи зростання (зниження)	Станом на 01.11.2021 р.	Станом на 01.11.2022 р.	Темпи зростання (зниження)
Усього	640156	357645	55,9	70336	32284	45,9
<i>з них: за видами економічної діяльності</i>						
Сільське, лісове та рибне господарство	109302	65055	59,5	2756	1345	48,8
Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	10000	6191	61,9	1386	615	44,4
Переробна промисловість	110130	65412	59,4	15197	5919	38,9
Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	20824	12053	57,9	3214	2761	85,9
Водопостачання; каналізація, поводження з відходами	12115	7655	63,2	1537	663	43,1
Будівництво	23982	9932	41,4	3477	717	20,6
Оптова та роздрібно торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	90101	50081	55,6	10120	4268	42,2
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	40337	23401	58	7361	2255	30,6
Тимчасове розміщування й організація харчування	21047	8789	41,8	2 010	733	36,5
Інформація та телекомунікації	3929	1841	46,9	497	186	37,4
Фінансова та страхова діяльність	4207	2084	49,5	521	87	16,7
Операції з нерухомим майном	6260	2633	42,1	610	209	34,3
Професійна, наукова та технічна діяльність	10084	5410	53,6	1405	598	42,6
Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	19081	10425	54,6	2272	1199	52,8
Державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування	53345	21784	40,8	4784	2 382	49,8
Освіта	57602	35125	61	7361	4 976	67,6
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	37221	24207	65	4518	2 811	62,2
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	6347	3367	53	778	296	38
Надання інших видів послуг	4242	2200	51,9	532	264	49,6

Упродовж січня-жовтня 2022 року роботодавці проінформували центри зайнятості про наявність 357645 вакансій. Структура вакансій за видами економічної діяльності була такою: 18% вакансій пропонувалося на підприємствах переробної промисловості; 18% – у сфері сільського господарства; 14% – в оптовій та роздрібною торгівлі; 10% – у сфері освіти; 7% – у сфері здоров'я; 7% – у сфері транспорту; 6% – у державному управлінні й обороні. У професійному розрізі найбільше вакансій пропонувалося для працевлаштування: робітників із обслуговування, експлуатації устаткування та машин (25%); кваліфікованих робітників з інструментом (15%); представників найпростіших професій (14%); працівників сфери торгівлі та послуг (13%); професіоналів (10%); фахівців (10%); службовців та керівників (6%).

Станом на 1 листопада 2022 року кількість вакансій, заявлених роботодавцями до Державної служби зайнятості становила 32 тис. одиниць, що на 54% менше, ніж на відповідну дату минулого року (70 тис. одиниць). За видами економічної діяльності, більшість вакансій налічується на підприємствах

переробної промисловості (18%), у сфері освіти (15%), в оптовій та роздрібній торгівлі (13%), у сфері охорони здоров'я та наданні соціальної допомоги (9%), у сфері постачання електроенергії, газу (9%), на транспорті та пошті (7%), у державному управлінні та обороні (7%).

За професійними групами найбільше вакансій подано для працевлаштування: робітників з обслуговування, експлуатації устаткування та машин – 29% усіх поданих вакансій (оператор / машиніст котельні, водій, оператор заправних станцій, машиніст котлів, токар, апаратник хімоводоочищення, тракторист-машиніст сільськогосподарського виробництва, оператор верстатів, кочегар-випалювач, машиніст екскаватора, водій навантажувача, фрезерувальник, машиніст насосних установок); кваліфікованих робітників з інструментом – 19% (швачка, електромонтер з ремонту та обслуговування електроустаткування, слюсар-ремонтник, електрогазозварник, слюсар-сантехнік, слюсар з ремонту колісних транспортних засобів, пекар, слюсар аварійно-відновлювальних робіт, електрослюсар підземний, слюсар-електрик з ремонту електроустаткування, маляр, верстатник деревообробних верстатів, робітник з комплексного обслуговування й ремонту будинків); професіоналів – 15% (вчитель, фармацевт, лікар загальної практики – сімейний лікар, вихователь, інженер, практичний психолог); працівників сфери торгівлі та послуг – 10% (продавець продовольчих та непродовольчих товарів, кухар, продавець-консультант, охоронник, соціальний робітник, молодша медична сестра); некваліфікованих працівників – 10% (підсобний робітник, робітник з комплексного прибирання будинків, опалювач, прибиральник службових та виробничих приміщень, двірник, вантажник, укладальник-пакувальник, сторож, комірник, робітник з благоустрою, кухонний робітник, мийник посуду); фахівців – 9% (сестра медична, майстер виробничого навчання, вихователь, електрик дільниці, механік, технолог, електромеханік).

У результаті в Україні досі домінує ринок працевлаштування – кількість вакансій хоч і зросла у порівнянні з березнем-квітнем, все ще залишається удвічі-втричі (залежно від сфери діяльності) меншою за ту, що була до повномасштабної агресії. Зберігаються регіональні та секторальні диспропорції. Так, у вересні, за даними сайтів пошуку роботи, на Київ припадало близько 30% усіх актуальних вакансій в Україні.

Загальна кількість резюме в базі сайту Work.ua на 29 березня цього року становила 3523604 [6]. Війна не вплинула на цей показник, однак зменшилася кількість резюме, розміщених за тиждень. 22 лютого їх було 19609, а 1 березня – 4302 (у березні 2021-го – 20907). Проте, потім почалося досить різке зростання, і станом 29 березня за тиждень було розміщено вже 12822 резюме [6]. Наразі, зростання кількості резюме дещо сповільнилося через погасання попиту на робочу силу, мобілізацію і міграцію за кордон. Однак кількість резюме все ще значно перевищує минулорічні показники (у 1.5 рази, за даними сайтів пошуку роботи). У результаті навантаження на одну вакансію (співвідношення між кількістю резюме та вакансій) хоча і скорочується, але все ще значно перевищує довоєнний рівень. Це свідчить про активний пошук роботи українцями та підтверджує оцінки НБУ щодо високого рівня безробіття.

Внаслідок негативного впливу війни, частина економіки України досі не працює. У переважній більшості споживачів суттєво знизилась купівельна спроможність. Відбулось скорочення як сукупного попиту в межах країни так і експорт товарів та послуг закордон, унаслідок чого комерційна діяльність більшості компаній знаходиться на значно нижчому рівні по відношенню до 2021 року. Бізнесу доводиться зменшувати витрати та скорочувати розмір заробітних плат наявним, та прийнятим на роботу працівникам.

Згідно з дослідженням Work.ua, економічно активному сектору довелось спочатку зупинити набір працівників, оптимізувати чисельність персоналу, переформатувати свою діяльність таким чином щоб вона була ефективною і бізнес мав можливість функціонувати і розвиватись.

Сезонне погасання економіки та пристосування ринку праці до нових умов не призвело до суттєвого зростання зайнятості в III кварталі 2022 року. За опитуваннями підприємств, кількість працівників стабілізувалася та переважно не зміниться у короткостроковій перспективі. За результати проведених опитувань домогосподарств, рівень зайнятості також практично незмінний з травня, як і частка тих, хто повідомляє про втрату роботи, а кількість тих, хто працює, зростає дуже повільно. Це свідчить про досягнення рівноваги на ринку праці на значно нижчому за довоєнний рівні – із високим безробіттям, низькою зайнятістю та низькими зарплатами.

Враховуючи дані обставини уряд України ініціював програму «Армія відновлення». За даними Служби зайнятості вже 2024 безробітних зробили внесок у вирішення найгостріших проблем нашої країни. Найчастіше людей залучають до: укріплення дамб, розчищення узбережжя біля водойм та річок; заготівлі дров для населення; розвантаження гуманітарної допомоги; облаштування підвальних приміщень у багатоповерхових будинках, школах під укриття; ремонтно-відновлювальних робіт у приміщеннях соціальної сфери; упорядкування, відновлення та благоустрою міст; ліквідації стихійних сміттєзвалищ та облаштування полігонів твердих побутових відходів; проведення ремонтно-відновлювальних робіт (насамперед робіт, що виконуються на об'єктах забезпечення життєдіяльності громад).

Участь у суспільно корисних роботах з боку безробітних є добровільною й оплачується на рівні не нижче за мінімальну зарплату, яка на сьогодні становить 6700 грн. Окрім того, оплату праці за виконання таких робіт можуть дофінансовувати з обласних бюджетів.

Ще одним напрямком уряд України є запровадження та реалізація програми релокації бізнесу з окупованих територій. Завдяки цій програмі переміщення і збережено понад 35 тисяч робочих місць. Так з

небезпечних регіонів переїхали 772 підприємства, 605 з них уже відновили роботу на новому місці, для 261 підприємства здійснюється пошук підходящої локації або способу транспортування. А 634 підприємства, що подали раніше заявки на переміщення, відмовились від релокації у зв'язку з деокупацією територій, на яких вони розташовані [2].

За оцінками експертів рівень безробіття поступово знижуватиметься, проте залишатиметься вищим за свій природний рівень через довгострокові ефекти війни. Відновлення економічної активності стимулюватиме зростання попиту на робочу силу, однак тривалий час зберігатимуться структурні диспропорції на ринку праці. Крім того, внаслідок еміграції частини кваліфікованої робочої сили, може виникнути дефіцит працівників у певних галузях економіки, наприклад, добувній промисловості, що призведе до зростання зарплат у зазначеній галузі.

Проте, з боку окремих видів діяльності, виробничі потужності яких найбільше постраждали від воєнних дій, попит на працівників залишатиметься порівняно слабким, що відповідно гальмуватиме процес скорочення рівня безробіття. Зберігатимуться і диспропорції на ринку праці, які спостерігалися ще до війни. Також обмежувальним чинником у короткостроковій перспективі буде слабкий фінансовий стан бізнесу та повільне відновлення приватних інвестицій.

Необхідно також зазначити, що більшість підприємств не в змозі виплачувати зарплату на довоєнному рівні. За різними опитуваннями, падіння зарплат у приватному секторі в середньому становило від 25% до 50% якщо порівняти з довоєнним часом. Найбільше таких у видобувній промисловості та будівництві.

Поступово зростає частка підприємств, що зменшили оплату праці на 10–50%, зокрема в енергетиці, секторі послуг, транспорті та торгівлі. Сільськогосподарські підприємства переважають серед тих, хто не змінив або навіть підвищив зарплати.

Дещо краща ситуація в бюджетному секторі – персонал частково відправляли в простій з виплатою 2/3 зарплат.

Таким чином, у поточному році зарплати стрімко знижуються, однак доходи населення підтримуються соціальними виплатами та виплатами військовим. Надалі зростання зарплат у реальному вимірі відновиться, щоправда буде обмежуватися через високу інфляцію та нижчу за довоєнну продуктивність.

Ринок праці на сьогодні зазнав значних змін через вплив еміграції. Велика частина людей, здебільшого жінки з дітьми, покинули свої місця проживання та переїхали в іншу частину України або за кордон. Вони частково звільнили свої робочі місця, на які зараз росте попит від людей, котрі мігрували зі сходу в центр і на захід України.

За даними НБУ, з 24 лютого до 30 вересня з України виїхало 13.4 млн осіб, а повернулося – 6.3 млн осіб. Значною залишається і кількість внутрішньо переміщених осіб – за даними МОМ, майже 7 млн осіб наприкінці серпня, з них зареєстровано як ВПО 3.2 млн осіб [5].

Хоча мігранти відчувають значні матеріальні проблеми та мовний бар'єр, збереження високих безпекових ризиків є основною причиною значної кількості виїздів та відкладання повернення. Іншою важливою причиною є брак роботи в Україні з огляду на глибокий спад економіки. Частина мігрантів перебуває в Росії. Вони могли бути вивезені туди примусово та мають складнощі з поверненням.

Із плином часу все більше мігрантів адаптуються у країнах, які їх прийняли. Наразі 4.2 млн осіб отримали статус тимчасового захисту (Temporary Protection) або аналогічний у країнах ЄС, що полегшує доступ до систем соціального захисту та працевлаштування. Значна частина дітей-мігрантів відвідує місцеві навчальні заклади, частина дорослих знайшла роботу. Частка тих, хто планував чи планує повернутися у найближчому майбутньому залишається низькою, хоча загалом налаштованість на повернення зростає.

Суттєвий спад економічної активності, слабкий стан ринку праці, скорочення доходів цього року та помірне відновлення у наступні роки можуть стимулювати додаткові виїзди в пошуках заробітку. Отже, ризики подальших непоправних демографічних втрат залишаються суттєвими, що може ускладнити повоєнну відбудову України.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі

Зростання безробіття відбулося через глибокий спад економічної активності та поповнення лав безробітних мігрантами з прифронтових територій, які потребують працевлаштування.

Внутрішні мігранти створюють додатковий тиск на ринок праці, адже у східних регіонах структура зайнятості була суттєво зміщеною у бік промисловості порівняно із західними та центральними областями, куди вони переміщуються. Це посилює вже наявні структурно-кваліфікаційні диспропорції між попитом та пропозицією робочої сили, навіть з урахуванням впливу релокації підприємств.

Зростання показника безробіття децю гальмує дія стримуючих факторів, зокрема: наявність внутрішніх вимушених мігрантів, які не здійснювали пошук роботи; мобілізація, слабкий фінансовий запас міцності, що змушував членів домогосподарств активно шукати роботу, навіть менш кваліфіковану та оплачувану. Важливим чинником є й зовнішня міграція.

У найближчій перспективі масового збільшення кількості робочих місць не передбачається.

Значні втрати робочої сили у якісному й кількісному вимірах можуть перешкодити відбудові та розвитку країни, спричинити зростання економічного навантаження на працюючих, скорочення надходжень до бюджетів і соціальних фондів за умови збільшення навантаження на них. Тому, в період воєнних дій та в час повоєнного відновлення заходи державної політики у сфері збереження та використання трудового потенціалу мають бути максимально ефективними.

Література

1. Кодекс законів про працю України. Із змінами і доповненнями за станом [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08>
2. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://ukrstat.gov.ua/>
3. Державний центр зайнятості [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.dcz.gov.ua>
4. Міністерство економіки України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.me.gov.ua>
5. Національний банк України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://bank.gov.ua>
6. Український сайт працевлаштування Work.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.work.ua>

References

1. Kodeks zakoniv pro pratsiu Ukrainy. Iz zminamy i dopovnenniamy za stanom. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08>
2. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <https://ukrstat.gov.ua/>
3. Derzhavnyi tsentr zainiatosti. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <https://www.dcz.gov.ua>
4. Ministerstvo ekonomiky Ukrainy. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <https://www.me.gov.ua>
5. Natsionalnyi bank Ukrainy. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <https://bank.gov.ua>
6. Ukrainskyi sait pratsevlashtuvannia Work.ua. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <https://www.work.ua>